

"The Long Border" har ikke et sæsonmæssigt højdepunkt. Her ses beplantningen i begyndelsen af juni.

Haven ved Great Dixter i East Sussex i Sydengland er en af de mest inspirerende i England. Det skyldes ikke mindst Christopher Lloyd, der siden midten af 1900-tallet brugte haven som sit eksperimentarium og udgangspunkt for en lang række havebøger. Eksperimenterne fortsætter på fuld kraft, nu hvor inspiratoren hedder Fergus Garrett.

TEKST OG FOTO: HANS PEDER CHRISTIANSEN,
SKRIBENT OG REJSELEDER

INSPIRATOREN PÅ GREAT DIXTER i sidste århundrede var Christopher Lloyd, der blev født på stedet i 1921. Hans forældre havde købt Great Dixter (i daglig tale Dixter) i 1910 – og bedt datidens store arkitekt Edwin Lutyens om at lave en haveplan og foreslå arkitektoniske haveelementer, der ville fungere sammen med bygningerne på grunden. Lutyens blev også bedt om at restaurere det gamle hus og udvide det, så der blev plads til en stor børnefamilie.

Efter endt uddannelse flyttede Christopher Lloyd i 1953 tilbage til Dixter, hvor han boede til sin død i 2006. Dixter blev hans eksperimentarium og udgangspunkt for en omfattende skribentvirksomhed. Ud over en række fremragende havebøger skrev Lloyd hver eneste uge uden undtagelse igennem 42 år en artikel til det engelske ugemagasin "Country Life". Både artiklerne og hans mange havebøger havde stor påvirkningskraft, fordi de tog udgangspunkt i Lloyds egne erfaringer, og fordi det for mange var oplagt at bruge hans idéer i deres egne haver.

Forudsætningen for Christopher Lloyds betydning var hans store planteindsigt. Han havde et nært kendskab til de enkelte planter og kunne derfor give praktiske råd om, hvordan de skulle anvendes. Men det, der specielt gjorde ham og Dixter kendt, var hans farvekombinationer. >

Tradition og fornyelse på Great Dixter

FARVEKONTRASTERNES MESTER

Gertrude Jekyll var den vigtigste havekunstner i England i begyndelsen af sidste århundrede, og Lloyd kendte naturligvis hendes rolige farveforløb. Han havde som barn sammen med sine forældre besøgt Jekyll på Munstead Wood. Her blev den lille Christopher præsenteret som familiens "gartner", og Jekyll lagde hånden på hans hoved, velsignede ham og udtrykte det ønske, at han voksede op og blev en stor havemand. Det blev han! Men på en helt anden måde end Jekyll selv.

Hvor Jekylls havekunst tog afsæt i farveharmonier, var det specielt stærke kontraster, som interesserede Lloyd.

Der findes en række regler om, hvilke farver der ikke må bruges sammen. Fx må man ikke sætte pink ved siden af gult. Lloyd accepterede aldrig sådanne regler. Da jeg havde en samtale med Christopher Lloyd på Dixter i 2005, et halvt år før hans død, sagde han:

»Ja, men det kommer jo fuldstændig an på, hvilken gul og hvilken pink farve man sætter sammen. Kombinationen pink og gul kan faktisk være meget flot.«

Han bad mig efter samtalen gå ud i "The Wall Garden", hvor der er anbragt en mængde krukker med kontrasterende planter. »Her vil du også kunne se pink og gult sammen. Mon ikke du kan lide, hvad du ser.«

DEN SMUKKESTE BLOMSTERENG

Dixter er også kendt for noget meget harmonisk og naturligt, nemlig blomsterengen. Helt tilbage i 1950'erne gik Christopher sammen med sin mor med en trillebør til et nærliggende skovbryn for at grave orkidéer op til en blomstereng, som blev anlagt ved indgangen til huset. Det var der dengang ikke nogen, der rynkede på næsen af, og Christopher selv har siden gjort opmærksom på, at flere af de arter, der i dag findes på Dixter, ikke findes andre steder i Sussex. Forudsætningen for, at en blomstereng kan lykkes, er, at græsset kun slås én gang om året. På Dixter sker det sidst i august. Når græsset er slået, bliver det fjernet og komposteret. Hvis græsset fik lov at blive liggende, ville det fungere som godning, og der må under ingen omstændigheder bruges godning eller anden kemi i en blomstereng. Jo mere udpint jorden er, jo større artsrigdom. Hvis udgangspunktet er en græsplæne, som ikke har været godet i et par år, tager det ifølge Lloyd 5 år at skabe en smuk blomstereng.

Blomsterengen på Dixter er den smukkeste i England.

BED BLOMSTRER GENNEM HELE SÆSONEN

Det lange blomsterbed på Dixter er det haveelement, der er aller mest berømt. Bedet, som består af stauder, løgvækster, buske og enårige planter, er anlagt langs bagsiden af huset, som vender mod sydvest. Hvor huset stopper, fortsætter en takshæk med at danne baggrund. Bedet er 63 meter langt og 4,5 meter dybt. Her handler det om, hvad Lloyd kaldte "succession planting", som kan oversættes til "lige efter hinanden-plantning".

Her demonstrerer Lloyd, at et bed kan være udsøgt smukt fra april til slutningen af oktober. Det lange bed betragtes som det

Øverst: I krukkehaven i "The Wall Garden" får kontrasterne fuld skrue, uden at man glemmer harmonierne.

Til venstre: Haven med påfuglene klippet i taks er Dixters kendetegn. Det er i øvrigt et haveafsnit, som stort set ikke ændres.

Til højre: I begyndelsen af september har urskovsstemningen bredt sig. Den fjeragtige plante er *Eupatorium capillifolium*, og den græsagtige plante er *Arundo donax* "Versicolor". Den hvide *Dahlia* hedder "Twynings Alter Eight".

Fergus Garrett tager imod.

ypperste, Lloyd skabte, men det er arbejdskrævende og vel også forholdsvis dyrt, fordi mange planter, som fx løgplanter, her betragtes som enårige. Når deres blomstring er overstået, graves løgene op og ryger på komposten.

Skulle jeg anbefale én af Christopher Lloyds bøger, er det bogen "Succession Planting for Adventurous Gardeners". Anbefalingen skyldes, dels at man her kan lære at forlænge et beds storhedstid (også uden at bruge kompostbeholderen), dels at man igennem de mange billeder kan blive inspireret til gode plantekombinationer, der er lige til at plukke.

INSPIRATIONEN FORTSÆTTER I ET HØJERE GEAR

Da Christopher Lloyd døde i februar 2006, spekulerede mange i England på, hvad der nu skulle blive af Great Dixter. Efterhånden var Lloyd blevet synonym med Dixter, og hans betydning for engelsk havelitteratur havde været enorm. Mange haver dør med deres skaber, men på Dixter havde en ung gartner ved navn Fergus Garrett arbejdet sammen med Lloyd i 15 år.

Første gang Lloyd blev opmærksom på Fergus, var i 1988, hvor Fergus viste en gruppe studerende rundt i haven. Talentet blev noteret, og i 1991 blev Fergus ansat på Dixter. I begyndelsen udførte han de arbejdsopgaver, han blev bedt om. Siden blev arbejdet en fælles indsats. De sidste 5 år inden Christopher Lloyds død var Fergus blevet udnævnt til "head gardener" og havde fået frie hænder, også til at foretage ændringer. Fergus glemte dog ikke, hvem haven tilhørte, og det husker han stadig på.

EKSOTISK BED VAKTE RAMASKRIG

Ved siden af Dixters planteskole havde arkitekten, Lutyens, anlagt et haveafsnit, som i en lang årrække fungerede som rosenhave. Fergus og Christopher havde igennem længere tid diskuteret at anlægge et haverum af eksotiske planter her – en have, som markant kunne forlænge havesæsonen på Dixter.

Den endelige beslutning blev taget af Christopher og Fergus på en biltur, og så snart de var hjemme, begyndte Fergus at grave roserne op for at gøre beslutningen uigenkaldelig. Christopher var begejstret over lyden af de knækkende rødder, men da nyheden bredte sig, lød der et ramaskrig i England. Rosenhaven blev i vide kredse opfattet som noget fredfærdigt, som en vigtig del af Lutyens' haveanlæg på Dixter. Men efter at den eksotiske have er blevet etableret, er protesterne forstummet.

Den eksotiske have kommer først rigtig til sin ret i sensommeren. Når man besøger den sidst i juni, er den bestemt ikke noget særligt, men i september måned befinder man sig i en jungle!

Uden at opremse en lang planteliste vil jeg blot nævne nogle enkelte af de planter, der er vigtige for at skabe urskovsstemningen. Først og fremmest *Dahlia*, som jo er eksotiske planter og giver farve. De passer fremragende sammen med høje vækster som for eksempel *Arundo donax* 'Versicolor', som stammer fra

Spanien, men kan vokse i en dansk have, hvis den vinterdækkes. Den passer godt sammen med den høje, slanke, fjeragtige plante *Eupatorium capillifolium*, som også skaber en eksotisk stemning. Endelig skal nævnes den forholdsvis hårdføre japanske bananpalme *Musa basjoo*, der skaber ægte tropestemning. Bananpalmerne på Dixter står ude hele året, men pakkes ind om vinteren.

VED FERUS GARRETT VED RORET

Der er i dag en helt speciel stemning på Great Dixter, og det kan man slet ikke undgå at bemærke. Det skyldes i høj grad Fergus' gemyt. Han er en meget venlig mand, hjælpsom og imødekommende over for alle ansatte.

Når der skal laves større ændringer, fx når det eksotiske bed skal beplantes i begyndelsen af juni, bliver et væld af planter opmarcheret på fliserne. Så samles alle og diskuterer valg af planter, og hvor de enkelte planter skal anvendes. En yngre gartner fortalte mig om det teamwork, der findes på Dixter, men han fortalte også, at det er Fergus, der bestemmer. Da jeg nævnte det for Fergus, svarede han, at der naturligvis kun er én person, som kan have det kreative ansvar. Men alle får så meget råderum som overhovedet muligt.

Hver morgen klokken otte mødes de fem gartnere og de mange frivillige, der opholder sig på Dixter som en del af deres uddannelse, med Fergus i planteskolen for at diskutere dagens arbejde.

EKSPERIMENTERNE FORTSÆTTER

Eksperimenterne fortsætter på Dixter – man gentager sjældent en succes. Det er jo kedeligt, mens det er spændende hele tiden at prøve noget nyt. Fergus føjer til, at man ikke blot laver ændringer for ændringernes egen skyld. Man ændrer, for at haven hele tiden kan blive lidt bedre. Det er naturligvis ikke alle forsøg, der lykkes, men man er blevet en erfaring rigere og prøver så noget nyt næste år.

Jeg spurgte afslutningsvis Fergus, hvor grænserne i en historisk have som Dixter er for eksperimenter, og fik et længere svar:

«Det er vigtigt, at jeg hele tiden husker på, hvor jeg er. At jeg forstår stedet og har respekt for huset. Alle ændringer er på en måde underordnet huset. Der er naturligvis mange haveelementer, som er urvrige, fx Lutyens' trapper, de figurklippede taks, "The Sunk Garden", som blev skabt af Christophers far, og endelig det lange bed, som var Christophers mesterværk. Her kan jeg forbedre, men jeg kan ikke lave noget helt andet. "The Long Border" er lige så vigtig for Dixter, som den hvide have er det for Sissinghurst. Det eksotiske bed, derimod, kunne vi sagtens ændre. Christopher og jeg respekterede Lutyens' plan, vi flyttede ikke en eneste flise, vi plantede bare noget andet i bedene!»

Great Dixter er i dag smukkere og mere velholdt end nogensinde, og respekten for Fergus og Dixter, også blandt gartnere i mange af de andre store haver i England, er enorm. ■

Øverst: Den forsænkede have med den ottekantede dam er anlagt i 1910.

Vesntre: Blomsterengen på Dixter er ren natur, men det har taget mange år at opnå dette syn.

Herover: Denne Dahlia ved navn 'Summer Night' er en af Fergus' favoritter. Det blågrønne løv matcher de mørke blomster perfekt.